

ТАБИАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 147 (7376) • 1992 сэт. Ахсынньы 3 күнэ. Олтуорунньук • Сыаната 80 харчы

Хайлалт бу нүмэрийн үнүс бэллэхтэйгэр Чураалт (Маарьмжаан) ыччатын түмүүтүн устаабын (төрүт соруугун) барыаа бөлөттөн таабыста. Эдэр юмн, ону ылан зах, билдс уонна ахсынныа 10 — 11 күнүрөтөр Чураалт саллаһыаһыгэр ытыллар ыччат түмүүтүн төрйөр бастагы конференцияга кэлэн дьүүлдэс, сиваады

Чурагчыгичаттара бийр
ойууан-санаанан улалиир,
олорор буоллахытына,
олохпур саямай кэрэ нэма
кэрэхсэбиллэх, туһалаах
буолуо, Чурагчы, Саха
сириг сарыытыга нэспилэ
эһиллэтэн, эдэр кинистэн,
эллэ тутулууктаах ух-
пума.

Ыччат отлеза.

✦ Сүөлү кыстыга ✦

ЭРЭМНЬИ БААР ЭБИТ

Хатмлы коллективий предприятелтигар сувбу туруга кунафина суох. Маныаха бир сууду бодитиыр ваада. Быылыгы кыстыкка хилииыгытга хотонноругар бир дааны бороосуну туруорбат- таны тариммнттар. Эссар харатыгар бирдир- экин дуюку нымтары кэс- тийэн, икк тоёо оттоон- руу учуоттаан туран, ба- рыта 140-ча ньирөөн ма- ныйадыгар хас бирдин- дөрм 5-тич центнер от «эһиһэлэх» кыстатыга бирбонтар. Нинаа гынаа советуонкада туттарыыта- рын кэннэ иитиһа 408 сууду хааларыаллыбы. Уһаа ирдабын куубу- дор, дьон куустарыи-ку- дахтары аттарынааларыи ситиһэр туһуттан хаһаа- кыстыбаныаа үлэ бары салалатыгар үлээвеччилэри кытта дуоҕабар түһэри- лэбит. Ити барытын тү- мүүтэр үлэ балачча тэрээ- ниниэх абыт.

Ол эрээри коллективнааг предприятие нийнхгэр өссө дэвэни биллэр-костер ма- рыхаттар турадлар. Зоо- техника И. Н. Захаров эг- ризин, фермаларга итигэр системалар үлэни иликт- тар. Итигэр биригичинэтигэр- тробопровод, электрообору- дование, онтог да атыг- матырынаалар, ону тага- электростатер кестүбэтэхт- рэ буолбут. Бу күннөргө электростатер көпсөтигэр- си булбуттар. Үлэлэрин «Төлөн» ферматтан сава- лан эрэллэр. Төлөн дава- ны итигэр система үл- лэбикмэ турбутун ийни- сүбүгү сүдээс ууну бири- ги хааччылыыбыт. Онуо- ха хотоннорго ТЭН олох- төрун итигэрлэр резер- вувтар эрдэ туруорулду- буттара абырал буолду.

[illegible]

Вормга булбуян аһылык оноролдор. Ону сотору дубаны кыратан эбнактар диге булар.

Хайнаыстыбада бир малдыкына турар бешурубуян үтү государствода туттары буолбу.

Ыһыч 300 тоинаа туттарар быданаахтар. Туттарар адыа кырына туолбат туттала баарын көксөтүт. Ол бир бириччанаа маллартан үтү хөмүүү ситтэ суох малдыкыбытар.

Предарлагч бичигийг тоёо олгоовуу? Барууны талд бургас барилдлыг оту тусарамыг зэрэг 740 тонн-на от халдлыг, Итинтэн сэтгэл ишиг бичирээдэлгэр 100-гуу тоннаны охуу-лалдлыг «Тикт Ары» совхозыг сэтгэлдлыг тусарамыг барилдлыг 180 тонн, зэрэг иш совхоза Н. В. Пудов салалдлыг менота сэтгэлдлыг 50 тонн от адалдлыг-таах. Халдлыг иш оту барилдлыг Санг дьылг-длыг ишэн адалдлыг сэтгэлдлыг обит

Коллективная хатааны
тыба финансыга туура
туураан кылабын. Бух-
галтер М. М. Иванов бэр
кыластык динни кэсэ-
тэ

—Үүт-былзаны бөрт кырыан туолбата буолуо да буоллар, үүтү маллартан хоскуярга туруннахпытча сатаар Өсөөтү оһу ситистэхинтэ, 14 мөл. солкуобайы аахсыхтаахпыт. Эһи 60 тоннаны туттардыбыт. Эһи туттарыттан 14 мөлүһүнү ыланнахпыт. Иккесалаах кынылы инттигэ 153 тыһ. солкуобай кириэҕэ. Харчы кириэнтэ-тахсымта оһуе буолан Государствоттан 9 мөл. солкуобайдаах кредити ыһбатахпыт буоллар, аһас даһаны кэһийэ эһиһит. Аһы оһу төлүүр бөһд-оһаут бу-
лган кэлэ. Сһаны ыһар-
һына сүрдүк күһэйэр. Иннэ тыһан республика бөһдөһттан 10 мөл. солкуобайы көрдүүртэ тһийдэбит. Итиник уһа-
хһас оһсүүһуннардаһы

Тыла эрэ бичигн хянаагч-
Тылабыт сэлх тэн-тэнэр
Түүрүүр **WOLFEBAH**.

Предприятие каллаабын
най бухгалтера государе-
лөөг олохуудлуубт бөр-
дүүсүйбэнь контрастациян
ны түһарсин бөрзэдэгнээн
туттарыы нэмэһэй улаа-
та наадатын, очютугар
эра оңорон таһаарыага
мэһтэ бээр буолуохтаа-
бын, ол дьонно эрэлл
уонна экономическай ти-
рэди бизнэһтээгин сорох-
тор ситэ-хотө өйдөөбөт-
төрүн баһачча оруннаахтык
нэһсэһтэ

Клеткалах калмын
интин салаатын бүгүсүгү
балаһынынъа үөрдүбөт.
Бу күнүгөргө саныллары
өлөрүү сааланын. Уопса-
йа-200-чэкс санын өлө-
рүллүөхтээх. Салтын ин-
тинга 100-чэкс санын
хааларыдылхатаах. Бу
хааныйыстыбаттан араа-
рылтан сорох санылар
Болтоого бөриддионтто-
ро. Быйылгытан өлөрүл-
түөт санын 50 бардына
а предприятие бас би-
лентигер хааларыдыл-
дыллар. Төрүөгү ылыы
молдох. Кас бир ийэ са-
һыган баара-суога 2,8
үһүгөс калбит. Саам-
ыарахана санын аһылыгын
булуу буолбут. Ороһуон-
нааы эт-үүт комбинатын-
тан баара-суога 300-чэкс
сүһүгү төбөтүүн ыдыбатар.
Ааспыт сылларга дьон
спиритер табыгаһа суоһу-
дан аадыллыбыт минтай
бөлөк сирсанинъа тахсы-
бытыттан тиһиниз хаал-
быттаахтар. Быйыл са-
һыл аһылыга хантан көс-
төрө биллибит дэиэ зоо-
техник мунчааран туран
капсэста. Онон коллектив-
най предприятие салаата-
та улахан болдомтоһу
бу кыһалдаа киирбит са-
лаада уурдаһына сатанын-
ы.

Коллективтар дуогабар
дах үзэлэрийн толорууга
класыгьттар. Ошон бийли
гы кыстыгы этэнга туо
руур кыахтар, хас бири
дин үдәһет сыратың уур
дагына, баар буолууну
лар.

С. ПОПОВ.

төмөр комбинорм аялы
лына. Аны сүрүн нүүс
ханаайкстыбаларга: 4053
түзінгү тартыллар.

Бу тийэр-таһар үлэлэ-
ри сүүрүткөн 13-15 авто-
матина хааччыбар. Оттон
механикатордар ыйлаады
орто хамнастара, бу үлэ-
тээх ыйдарытар, баара-
ры 10 тиһ, солк ордубат.

Д. ЗАХАРОВ.

КОНГРЕСКА БЭЛЭМНЭНЭН

Ахсынны 4 кулутар биһиги оройуонмуттар Президент даһалатын салааһытыта А. Н. Бигуона Президент константионнай бопуурустарга субһиһта А. Н. Илларионов халы сьрыттылар. Бу иннинэ Мэҥэ-Хаҥалас оройуонугар сьылдьан олохтоох даһалта уонна Сабьэт хайдах алтыһан, бопууочууаһарын удьжэһэн үлэһиллэрин сьорбуттар-лэһиньтэр. Бу сытыы бопууруос буолаары турар сьиха өмүк конгрэһтар сьөрүдүөхтэһэһи быһыһыһан нэһилиһиннэ сьыһыһыһы билэр соруһтаһтар эһит.

А. Н. Ким бройуон дьа-
халтатын аппаратын үлэ-
һиттэрин аһыта көрсүһүү-
түсэр. «Саха Республика-
тыгар өөрүт бүтүүн
дуобастааһыннан талы-
дыбыт Президент үлэстэ-
битэ соҕору биир сыллы

туолар. Олор ити көм устатыгар олуктоох дьахталар хайдах үлээһин кэлбиттэрини, кыһылланыа Президент мыйар үлэтигэр-хамнаһыгар хайдах сыһыаннаһарын билээн көрөн, ол туһунан М. К. Николаевка бэлиэтигэр "иридэхпит" — диэтэ. Александр — Николаевич итин тэп республика ыраакылыгыга саха оһуон конгрессин нуруоту кытта сүбэлэһэри, сааһыттан иэстэри тэрийбитини чорботон бэлэтээтэ. Хомойуох иһин, Чурапчы оройуонугар ити конгресс суолтата ситэ сыаналаммытын, делегаттары талыыга итэҕэстэр баалларын иһин туран хаалбыт ээһигэ хат сөргүтөн көрөллөрүгэр сүбэлээтэ. Итигэ итинникхэ мэҥэ-хаһаластар 27 делегаттары талалларыгар 60-тан тахса киһи кыһа-датырата түбүтүтүн суу

мэрдээн, оройнон Сабитин сессийтанын бичгэрхүүтэриг хомьбурдаата. Ону алхан итг делетаттар субу күншэргэ нэхилхэгэриг тэригэ сүлдээн муншахтан, конгресса нахастагн мэлалар үхү.

Оттон Президент субанты А. П. Илдаржоном конгресс тыа сириг сахаларын элэхторун дьаһагарын ордук таарыймактааһынан делегаттар конгресска тыа сириг кыһаларатын дьинчэхчэ баарынан туруорсалларыгар баарыда.

Президент дөһалтатын салаавааччыта А. Н. Ким уонна Президент конститүсүөннэ бонпуроостарга суёбыта А. П. Иаларинов манн тэка Хайахсыкка сырыттылар.

 eCO_2 погр.

ВАУЧЕРЫ ЫЛАРГА ТИЭТЭЙИНГ

«Маврапчаан» кино-театрга приватизационнай чектәри бешингә анал-
лаш комиссия үлз күн-
нәригәр сарыярда Ө
чаастан кнәлз 6 чааска
дизри үлзәлир. Әбитә
1-тәи 2 чааска дизри. Бу
һәдизләтәи сәһәләи су-
буотара, баскыһыанһыара
сарыярда 10 чаастан
кнүс 3 чааска дизри
әбитә суох үлзәлир.

Комиссия оройдон ни-
нип уонна сбербанк анал
филиталара суох. Арыы

лах, Хадвар Чанар уон
на Болтоно нэһилиэгэ-
рин олохтоохторун хаа-
чыллар Ити түөрт нэһи-
лиэгэ комиссия көһө
сылдыар биригээдэлэрэ
үлээттилэр.

Улахан хавцлыг, бусда
ралы оролцуулж кииний
олохтоохторугар залуучуры
бээрнэгт таахтай. Сүрүг
нэһиньхэнэ киинийг 6000
тан тахса юуһыттан үүл
бүгүн баары эрх 1600 чакы

[illegible]

Бу күнөөгө холбогчентар бүтөн эрэллэр. Онон дын тэтэйнэн шаада. Ылбатахтар сайга партины абылхха дээрн итааберга үннэллэр.

Л. НАМЫТАРОВА
КОМПЬЮТЕРНИЧЕЗ

ОСКУОЛА АКЫЛААТА ТҮНЭРИЛЛЭР

Мурул-Тымытыаа олохтоохторо ийиэллэннээ элбэитиннээп сибээстээн бабаларын территорияларыгар туһууан начальнай оскуолайы астарарга туруорсубуттара ыраатта. Ол сырдык баа сааалара олоххо дэ-ккитиэх курдун буолан эрэр. Оройун дьаалтата уонна нортот үөрөдириттин уллэлленинэ оскуола тутуу

тутар үбү көрөргө сөбү
лөкнөрүн биэрдилэр. Ошон
антлааты түһэрингэ ыт-
сар үп-харны төһүүнөт.

Бу үлэни голоруу оро-
буоннаады промышленнай
комбинат тутуутун прора-
быгар Илья Николаевич
Сиваевтэ сүктэрилиннэ.
Кини салайар алта жини-
лээх биригээдэтэ бу күн-
нэртэ начальнай оскуола

дэгдэтиг ажиллаата озор-
дуулахуухаах саяаларын
түгээринни саялаата Даяа
ажиллаатин тутар майлан
эрдэтан бэлэмнээбигт бу-
длаанар тутуучахтар бу
дөөбүн суулталаах үлани
Саяа дымла нэрсө бүтэ-
рэг бигэ бэйааринны
дээхтар. Ажиллаат түгээр-
иннээдина, нэлэр салтан
бу бигрингээдэ дөөно ос-
нуола дэгдэтиг көндөйүн
тутууга бигринхтарэ.

ТИЭЙЭР-ТАЬАР ҮЛЭЛЭР

Өрөмүүнлүүр - техник
ческий предприятие кин
автомобилта бу куннэрт
дуогабардаах холбайысты
балдарыгар үлэни салгыа
мьтар. Ол курдук, күн
бүгүн Эришкэ Эристин
батынан совхозу уонна
өрөйүүн администрация
тын кытта дуогабарыгар

техниканы абадчыны са-
бадчаата. Маныха сүүр-
нэн трантордар уонна
мотоблоктар нээлэлэр.

Мань сэргэ Чурапчы
баалынай хаһаайыстыба-
тын ассоциациятыгар
«Балык» совхозна от уон-
на помбиком тһыллэр.
Кинини хаһаайыстыбада
Заслуженный Аларта 100

Бу тажар үлалери кытта тагын «Якутскомун энерго» байитин автомашиналарынан уматгытанын саралаата. Ити иер анализах эмсаны то дорууга ула эмиз барар.

 $-\text{CO}-$ групп.

БААҢЫНАЙ ХАҢААЙЫСТЫБАЛАРТАН НОЛУОКТАР

Рынок экономикагыгар
полук, кинини туттуу ме-
ханизми экономиканы са-
лайыш бир сүрүм көрү-
гүчү буудаллар. Манай-
ка дохуот, кинини үсө-
көтүн, үлөсүн уонна ту-
һанын пропестарын са-
лайыш ураты суолтаны
илэр. Нолуктааһынга
очкуу туһаайылыгыбыл 16.
ону таңа 3 балачка кизе
не хоһоонноох сокуоннар
пакеттара мэдэтинна. Би-
лиги нолотогой система-
быр тутула уонна прин-
циптаро, сүрүмнэни, аан
дойду үрдүкүн тэнийбит,
туһаныллар системада өлө-
дүрөр. Нолук көрүө мө-
бөх уонна олоор бары до-
хуот хантан кинириттэн
уонна форматыттан (ба-
рыстан, хамнастан быры-
һантан, дивидендан, о. а.
а.) тутулуктаах, мал-сал,
баас билин, холобур, сир,
абатар нобилизестибө бө-
һүкүтүтүн биэрин эмнэ
нолукунан хабылаллар.
Нолук итинни: хөбөх кө-
рүмнэни, байыт түсөа
сыйаллаах-соруктаах, кини
өтөрөн таһаарыны, на-
д м ы й т ы г а бүт-
түүнүгөр, хаһаайыһаһын
форматыгар, бородууксу-
ла көрүмнэнигөр, о. д. а.
дйайар.

Нолуоктар уонна хо-
муурдар чаастарын ыллах-
ка, бичиги экономикабы-
тыгар абиддиги этномос-
ча нолук (НДС), андр
уонна сир нолуога бука-
тын сана кылтарыны
буолаллар. Хайааһыгыр
субъекттар государствона
кытта хардарыта сыһан-
наһыллара, кири уонна
государство дохуотун
ускуэтин биэ пратвой
терүккэ түбүөрүлүнн

уонна сокуонунан байнарыллар буолла. Бай-байларын кытта ыһаа сибээстээх, билэр тутулуунан уонна принциптан оҥоруллубут нолуоктар тустарынан сокуон комплексы үөскэтилиннэ. Бу айаа нолуогунан хабыыга уонна эбэһээтэтинэй хомуурдарга уонна төлөбүрдэргэ барыларыгар тэнийэр. Нолуогу аадыыга, чэпчэтиннэри оҥорууга уонна нолуогунан хабыллар айаага үөскэтиннэ эмнэ билэр уларытыылар килэрилиннэлэр. Ды, ити барыта бийиһи налосовой системабыллар саага килэриннэр буолаллар.

Нолуогу бары юриди-
ческой сирэйдэр — тэрилтэ-
лэр, предпритиелар, уч-
реждениелар уонна бина-
дыллал дьон толүүлэр.
Российская Федерация
Үрдүнү Сэбиэтэ нолуок-
тар 21 көрүүнүсүгэр Со-
хуон пакетын ытымыта.
Онно кириэллэр: пред-
притиелартан подоходнай
нолуок, предпритиелар,
тэрилтэлэр барыстарыттан
нолуок, сыналлах кума-
дыларынан операция оно-
рууттан нолуоктааһына,
сиргэ нолуок, о. д. а.
Документтар эбэтэр бас
билэр баайдаах бириди-
лэи дьон, тэрилтэлэр,
предпритиелар, о. д. а.
бары нолуок толуктаах-
тар. Маһыаха биһир суолга
болломтону тардыах этэ
— нолуок төлөөхчүлэргэ
унификациялааһыт стан-
калары килтэрини, тэһе-
тиниллэри уонна өлөрү кил-
лэриниллэри бэрээдэктээһини
суолууан тэҥ прэбленилар
түрүөрүддүллэр уонна по-

дуугу төлөөлүү ижилтгэн хаалбыг сэрээлэлээр дараахуу талархалыг суухтаах, Итгэл сэрээ нутагтаахыг үз-хамнас олголтгэн, бодууахуаа көрүлтгэн, нутаг төлөөлүү үзлэлээр хуулуудыг итгэн дараа дифференцирталыг сэлэлт энэ бүрдүлээ.

Нолуугу төлөөгчүүдэртэй өнйрдэстэринэй бааһынай хаһаайхытыбалар буолаллар. Билинэ оройуоммутугар юниһлар ахсааннара 120-дэ тийнэ. Бары бааһынай хаһаайхытыбалар уонна бары атын предпритиһеһлар Российская Федерация «Российская Федерациялаа налоһонай система төрүттэрин түһүһ» Сокуонун (1991 сыл ахсынны 27 күнүгэр ыһыллыбыта) 11-с ыһататыгыгар олоһуһан бухгалтерскай учуоту ыһтар, финансоһа хаһаайхытыбаһынай үлэтиһин түһүһан отчуоту өкөрөр уонна өкү 5 сыл уһата харайар, налоһонай ортаһнарға доһуоту аһарға уонна төһүһрүһа һаада буолар докумуннары түһөрөр өһлөһиһтөһтөр. Бааһынай хаһаайхытыбаларыгар өһнүк докумуннарыһан 1 уонна 2 №№-дөһ квартал түмүгүнэн өһөнүһлүбүт бухгалтерскай баланһалар уонна өһиллибит стоһмөһтөһ нолуогар расчөт буолаллар.

Бааһынай хаһаайысты-
бата мазынак нолуоктары
төлүүр; таш хаһаайысты-
батытан ураты үлөлөртөн
күтлөрбөт дохуотуттан.
Бааһынай хаһаайыстыбата
чилиэһинэн киирбэтэх

биперидилээн дэнтон по-
хооднай натуугу, эбилл-
бнт стоимостан натуугу
(НДС)

Мавнын көлүмүктөрдөн баарына хилалыктыбалары докхорондор:

1. Тын захиалгын хэмжээг бодууныг үнэтэйг онгоруутан киригт дахуугтайг, предприниметтан ыльгилар подхотдний нозуогтайг.

2. Предприятие бас билигтүүтэй байдлаар нэвдсэн

3. Бааһынай ханаайыстыба чилимнэре тыа ханаайыстыбатын бородуусууатын огоруу уойна батырыны нини үгээрин толобүрүттэн ымыллар по-лоходнай нолуостан.

4. Сир иһин төдөбүртэн.
5. Суол полвогусттан.

Баалдынай халааыстыг-балара бухгалтерскай отчоту оңоруударыгар ССРС Улкс министерствот 1991 сыл сатынын 1 күнүндө 56 №-дөх Ойрыкэбинэн бисэргэтидэн Российскай Федерация территориятыгар 1992 сыл тохсунуу 1 күнүттэн тутууга амалдыриллибит инструкциянан уюна предприятие финансовай-халааыстыбаннай үлэтин бухгалтерскай учотун ахсааннарын былааннарынан салалтарыхтаахтар. Бу дык алтынныга «Корреспонденция счетов 2000 основных хозяйственных операций предприятия» диян пособие манайгычаа бөтсөттөнөн табысты

Р. ШАДРИНА,
орейуоннаабы нолуок
государственный инспек-
циины начальнига.

Карелин, вюрюшката миньытес (снимокна).
С Майстерман фотота. (ИТАР—ССТА).

Кэпсиэхпин баҕарабын
УЧУУТАЛ ДЬҮӨГЭБИТ

Одүүлүүн кырачаанына-
рын биш саамай ытык-
тамыр, таптыыр ийилдэрэ
— учууталлара Татьяна
Ивановна Алта саастаах-
тар оскуолаба кэлбит сар-
сыйдалара оһуокайтан
савдаланар. Итиннэ учуу-
таллара олохтообута.
Саасты ылааны күнүр
буоллундар да оһолорунуун
айылдыба тахсар Төрөө-
бүт ийилдэхтэрин туһу-
нан кырачаанынар эмпи-
аан бастаан миниттан эл-
бэх интэриэһинэйи исти-
биттэрэ. Ылчаты үөрэ-
тиниз-интинигэ 25 сыл у-
стата үлэлээбит учуутал о
саастаахтары үөрэтин про-
грамманын олоххо киллэр-
сээчиллэртэн биридэстэри-
нин буолбат.

Татьяна Ивановна дуу-
хатанан олуган-санааты-
нан одолорго чугас киш.
Хаян да сылайдым, сы-
наанын дээн бодолтон
туора хаампат. Сайынын

Ишан сезон устата үлз, сыппыданг лаадырыгар вачалынкытаа Кини оодо-
торо үктээбит 25 тыл. у-
туука иориниччалара на
ишанг донугар бөрнлин-
нэ, ону таһынан оройуон
атын пазидиастарыгар
атымга барда. Урунну
сылларга сайын ахсын
4 уолун батыйынынан
Урих Күөрэ алаастарынан
оттууллара, айылгада
сыппаналлара. Биир са-
йын оо саана элэгэлдн-
иэн аспыт Хараандыйа
сайылларг ыанныксыт-
таабыта. Онно үлэнир
ыанныксыт кыргыттарга
былааччына куопта эгэл-
гетин тиген үөрдүбүтэ би-
лигингизгизге диэри кэл-
сэлге сылдыар.

Оскуола үлэһиттэрин ортотугар эмнэ улахан авторитеттаах. Улахан бырааһынныктар киинтэ суох барбарттар, сценарийдарын сүрүһүү, салайыны — барыта киини прэзэнтэ. Алта саастаахтара үөрэтининтиги программанын олоххо киллэрингэ үлэтин оһытын билсэнэ, минна республикатаабы, оройуоннаабы сезоннардар кыттылаахтара сылдыбыттара. Оһно Татьяна Ивановна аһаҕас чаастары ыйтан, бэсиздэлэри оһорон бэйэтин оһытын билһиннэрбитэ. «Оһолорго төрөөбүт түөлбөү тапталы интэрин» диян үлэтэ улахааннык билһиримизэ. Уочка сыл оскуола профкомун чилиһиннэ талылан үлэлээтэ. Үлэү саһаны, сонун сүүрөөн киллэрэргэ барата, дуулуура ол тухары сөрүрүбэтэ.

Учуутал эрэ буулбатах,
Татьяна Ивановна улахан
дээдэ хэргэн тайталлаах
ийдэтэ. Кыыша Лена эмчит
идэтиг ылла. Коля Одь-
туунига профтехучилищеда
төрөнэр, үс кыралар — ос-
куолда дьонго. Күншлэри
буряадырыи нйз барахсан
батышыннара сыдыан үлэ-
дэ-хамнаска эрчийэр.

Бишги кириллин бишгэ үлээлибт. Бишгэ эмэгт сайн көрсөн: «Туох аатах түбүүгүн хааллах-кылай, сыннааһааххил», — дэтэххэ, сүр нестигник сулу түһэн баран: «Бу айылаах үтүө сайынгата хайдах дыһа тулу. Нан-тэһиэн олорон со-үй?» — диэн хардары айылааччы. Дө итинчии ки-ти бишги бишр идэлээх-пит, дүүгэбт, үйэ элп-лөгө оскуода үлээбт Татьяна Ивановна Яковлева.

А. КАРДАШЕВСКАЯ

ДЬОН-СЭРГЭ ӨЙӨБҮЛҮГЭР НААДЫАБЫТ

Биһиги хаһыатта
корреспондента В. Ни-
форов оройуоннаҕы-
дыаала отделын нача-
лытын В. В. Ариакон-
ковсөн, тэрилтэ үлэти-
хамнааһын туһунан ый-
тыктаста.

— Үлэ хамнас кэд
бөгдөртүүтэн улах
тулунтаа би билэ
Энги тэрлэгдэгитгэр н
бонпуурс хайдах бай
маллан ээрний?

—Билгийн дагуу ямар ч дуолимастарга үлгэр гэгдэх олоогүйт. Үүнтэй зэрэгцээ байдлаар дараахыг санаж байгаагүй юм байна. Билгийн дагуу ямар ч дуолимастарга үлгэр гэгдэх олоогүйт.

игардмн, сулуусуудыг
каблгт уелаттар үлдэ-
кирэллэр. Сүрүн си-
таал онон эдэр. Бу дэ-
мэл үөрөб, бэлэмэ су-
тар. Онон кишилэри.
Бэлэрин хытта элбэкт
үлэлэниэхлитин, ити-
тинин илаада. Того ки-
ларынан Дьөкүүскайга
ийдах курепа ичтын
рэттарэбит. Байып өр-
үөрөбү бүтэрбит *15 хо-
молонна үрдүкү үөрө-
рингэр хытта сырыттыб
даганы, кызыан туттар
батылар. Нуучча тиг-
гэр ордук мэрмрдэ-
лар эбит. Онон бу хай-
ханан апаан дырыкты
аналаахпыт. Байыб
елитигэр амко нэдиэ-
гир күнүтэр үлэлиттэр
тин, ол иһигэр участко
инспектордары, му-
н профессиональной
таһымын үр-

дэтэр үлэни мытабыт. Үлэдэ ыларбытыгар ким хайдах-туох киинити көрбүт эрээри, уоһо этан аһарбытым курдук, олус кылгас, суахуру биогрaфиялаах дьон кэлээлэр. Толоруһаһа суох, байылар-ринэз барсадаҕи көлөр үлэһиттэригэр «хүһаһта-пан» иһэбит.

— Билгийн үгүс тэрхү-
тэлэр аатгийн-суудлуун
нийн быхааран өйдсөбт
ийнх уларьлар-тээри-
йэр идэлэһинээр, Огтон
эһийн нскигүнэр бу өртү-
нэн ылан хөрөр буудлах-
ха, билээр-кестөр уларь-
ийнх баар дуо?

— «Российский Федерация миллирхтын тууна» Союонига олодуран бөөртөтүнүү үлэстэ барар. Ол курдук, урут сулуусаллабыт биирдиктээн дьынгон, бэлөхтөрүн эрэ турар эбит буоллахтарын, билигин ити сулуусаллар отделениелар бүхтэ улааталларытар үлэ ыытыллар. Холуобунай розыск, сыйаа тийэ курдук тымн сулуусалларбыт отделениелар буолдулар. Союоннай савестарын ситэ итин олодор буруйу онторууларга элбөөн илэр. Ошон үлэни кууска ыытар, төбө кыалларынан элбөх олоху дабар билигин, итиниз сыйаамаах инспекцияны эмне кэлгүзүрү туруорсабыт.

— Нэгдлийнхэн ортог-
р «миллиция үлэвчтэй»

рин ахсаана эвчлэлэр, оттон буруйу-сэмэни оноруу намырмахтаагар өссө хойдор» дээн эһиги тэрилтэбитигэр күлүк түһэрэр өйдөөбүл баара мэлдьэх буолбатах. Итинниик санаа төһө снэрдээбэй?

—Хомойуох иһин, буруу оноруу түбэхтэтэ биэртэн-биэр тахса турар. Ити эрэри сыппырада тирэвирэн көрдөхө, былырлыл 10 мй түмүүнэл 120 холообунай буруй онорууллубут эбит буоллабына, быылд ити кэс устатыр — 103. Ол иһигэр ыарахан буруу оноруу тэн-тэнэр, 36 түбэлтэ. Сэтимины ыйга киирэн барал баалаһыныбыт малтөөтө.

— Бизни орошомку-
тулар бүрүйдяны булан
сэмбэ тардым хайдах
турунтаабы?

— Геспубликнн үрдүгүн буруйу онорууну арыллыга кутаана суох ирдорууллохтар ахсааннарыгар сыйдыбыт. Ийиҥи отделбатын нута Ньурба оройуонунан ик дьыала отдела эртэнга (нар. Балларын 10 мй түмүгүнэн буруйу оноруу 43,1 бырыһыан (итинэн) арыллыбатах уонна сийлэстийбэ сыйдар дьыаладар кинирээтэр) арыллыбатах буолдагына, быыл ити көрдөрүү—21,6 бырыһыан. Онон буруйу онорууну арыллы 21,5 бырыһыаннан, ол иһинэр ыра-

хан буруйу арыыгы 15,5 бырыһыһынан, түпсэри тыһыа дикбит. Ити эрэри сэттисинь ийга өрө-буон киинигэр өвөһүллү-бү 2 ыраахан дыһыны дьону саргэни дыксиннар-дэ. Ити көмгө тугу эмэ-нөрбүт-өстүбүт дьон буру-йу арыһарга көмөлө-бүхтэһэ дин санылабын.

— Бурий огорууллубт сирегэр тутатына тахса охсуу кыаллар дин саныытын дуо? Бурийу огорууну арийыыга ордун туһаллах буолуох криминалист, судмедэксперт дуоһунастарыгар үлэһиттэри тугар тоҕо кыаллыбатый?

—Билэги тустаах үлэ-
хиттэрбит түбэлтэ буол-
бут мээстэттигэр төһө
иһалларынан түргэни
тахса сатымаллар. Нэһи-
лэниһэ тутатына биллэ-
риэн аайда. Билэгни ту-
ругууан техник-эксперт
дуобуһаһыгар ара үлэ-
хиттээхпит. Оттон кри-
миналистар дьаа сири
оройуоннарыгар көрүлү-
бэттэр, улахан промиш-
леннай оройуоннарга
бааллар. Ошон даһас-
табылга туттуллар малы
куоракка ыытан анализ-
татаан түмүк оңорторо-
бут. Биллэрин курдук,
билиһи судмедэкспер-
бит сууһа буһаан олугу
Мийдэ ыытан түмүк
оңорторобут. Дьинниэн,
билиһи оройуонмуттар
итинэ үлэһэх специа-

дист баар эрсэри, хамна-
на ньайбан быгаарылла

—Буруйу огоруу бир сүрүн төрөтүгүн арыгылаадын даялыгы буолар. Бу хайысхаан эниги тух үлэни мытабыт?

—Арыгынн атымлаа-
ныны бэрээдэгтэгийн ту-
хуан правительство дьа-
валгар олохураа ары-
гыны атымлаанын бири-
мэтин, микстатин туту-
хуунарабыт. Мугудайга
сертификата суох арыгы-
ны атымлаанын түбэлтэ-
тэ таһаарылынын. Онон
ити маһаһылыга арыгы-
ны атымлааныларын бо-
бон туруорабыт. Калин-
ги камиз юбилейдары
арыгылаах остуоллары-
нан добууоллаан мытар
буолулар. Холобур, ос-
туолалар юбилейдарын.
Үөрэтэ-миз сыйдыар
дьон бэйэбэитинэн оҕолор-
го холобур көрдөрөрбүт
өһө сиздээбит? Буруйу
оноруу үкээһинигэр үлэ-
тэ суох хаалыы эмиз са-
быдыаллыыр. Үлэтэ суох
сыйдыааччыларынан бу-
руй оҕоһуулауута былы-
рымыкытааваар ижи бү-
улаатта. Хаайыттан бос-
холоһон кэлбит дьон үлэ-
тэ, дьүтэ-үтэ суох сый-
дыан хаттаан буруйу оҕо-
роллоро эмиз мбээтэ.
Онон туһааннаах тарыт-
талар салһаааччылара
мамы аахсыахтарын наа-
да. Быһата, буруй самэ
атчыларын, дьон-саргэ
олоһо уйгуурбатын туһу-
гар бары түмээн, бэйэ-
бэйэбэитин өйдөһөн үлэ-
дизхиттин сөн этэ.

ЧУРАПЧЫ (МААРЫКЧААН) ЫЧЧАТТАРЫН ТҮМСҮҮТҮН УСТААБА (ТӨРҮТ СОКУОНА)

БАРЫЛ

I. СҮРҮН БАЛАҢЫАННАЛАРА

1.1. Чурапчы (Маарыкчаан) ыччатын түмсүүтө мантан салгыны Ч(М)ЫТ днэн ааттанар) — баа ортунан омуруттан, итэбэлиттан, социальнай бала-ыанньаттан, озорор сириттан тутулуга суох. Чурапчы сирин төрөөбүт дойдуларынан билинэр ыччаттар тэрилтэлэрин түмэр общественнай тэрилтэ.

1.2. Ч(М)ЫТ — федеративнай тутуллаах, бэйэтэ бас билинэр, салайынар, бэйэтин чилиэннэрин интэриэстэрин уонна быраастарын олоххо киллэрэр, көмүскүүр общественнай тэрилтэ.

1.3. Бэйэтин программатыгар уонна устаабыгар, Российской Федерации, Саха Республикатын сокуоннарыгар сөп түбэһиннэрэн, ички грандаанскай, политической быраастарынан, национальной уонна государственнай суверенитет быраастарынан салайтаран үлэтин ыттар.

1.4. Юридической өртүнэн толору эппиэттиир, баһна счэттаах (ол иһигэр валютнай), бөчөттөөх, символикалаах.

1.5. Килиэннэр сирэ — Чурапчы салинньата.

II. ҮЛЭТИН-ХАМНАҢЫН СҮРҮН БАЛАҢЫАННАЛАРА

2.1. Үлэтигэр-хамнаһыгар ички аймах сыаннастарыгар, демократизда, гуманизмга уонна социальнай пииники сайдыы принциптэригэр тирэтирэр.

Сүрүн сыала — Чурапчы эдэр ыччата дэгиттэр сайдарыгар усулуобуйаны үөскэтти, айар кыабын туһанаарыгар суолу арыыйы, кини төрөөбүт Чурапчыта үрдүк культуурааах, бигэ экономикалаах оройуон буоларын ситиһин.

2.2. Чурапчы оройуонун бары олохтоохторо омуруттан тутулуга суох тэг быраастаах, дьоллоох буолалларын, байылыаттык озороллорун ситиһин.

2.3. Ыччат интэриэһин, быраабын ханнык бадар таһымына көмүскээһин, махтаннаһын.

2.4. Сүрүн соруга — Чурапчы оройуонун, Саха сирин сайыннарыахтаах кэлэр көм дьонун итти:

— национальной өйдөөх-санаалаах эдэр ыччат бэйэтин омуутун, төрөөбүт норуотун чилиэн үрдүктүк утуохтаах. Чурапчытын, Сахатын сирин туһугар бэриннилээх буолуохтаах;

— киэҥ билиилээх-нөрүүлээх, көрөһүн өйдүүр, үчүгэйгэ дьулуһар, олоххо эргиччи бэлэмнээх буолуохтаах;

— ат-хаан өртүнэн чэгиэн-чэбдик буолуохтаах;

— ийэ, аба буолар, алаһа дьэ-төрүнэр, Сахатын сиригэр, оройуонугар бэриннилээх үтүө көлүөнөнү иитэр ытык нэстээх буолуохтаах.

2.5. Чурапчыга, тыа сиригэр производствоны сайыннарыы.

2.6. Саха норуотун кэбиннэрэр кутталы үөскөтпүт арытылааһыны утары охсуһуу.

III. ТЭРЭЭННЭНН ТУТУЛА

3.1. Ч(М)ЫТ онно кириээн бадалаах 14-тэн үөһэ саастаах Чурапчыны төрөөбүт дойдуларынан билинэр ыччаттар үлэтир, үөрэнэр, озорор сирдэринэн биһир интэриэстэринэн тариммит түмсүүлэриттэн, тэрилтэлэриттэн турар.

3.2. Ч(М)ЫТ төрүтэ — маннайгы сүһүөх тэрилтэ — 3-тэн итэбэлэ суох чилиэннээх буоллаһына тэрилтэ сөп.

Маннайгы сүһүөх тэрилтэлэр үлэтир, озорор сирдэринэн эбэтэр биһир социальнай суолталаах интэриэстэринэн тэриллэллэр.

Государственной тэрилтэлэрин, общественнай түмсүүлэрин бэйэлэрин үлэлэрин биһир сүрүн-нүүр сыалтан, кинилэр органныларынан — оройуон иһигэр хардарыта сыһыаннаһар туһугар Ч(М)ЫТ таһынан атын тэрилтэлэргэ, наада буоллаһына атын региональной уонна территориальной холбоһуктарга эинэ холбоһуохтарын сөп.

3.3. Ч(М)ЫТ састаабыгар кирибэт ыччат тэрилтэлэрэ уонна түмсүүлэрэ, өскөтүн кинилэр үлэлэрин ис хоһооно Ч(М)ЫТ сыалы-соругун утарысбат буоллаһына, коллективной чилиэн статусун ылаахтарын сөп. Коллективной чилиэнниэн кирибиттэр Ч(М)ЫТ органны кытта дуогабарга олобуран үлэлэһтэхтэр уонна маннайгы сүһүөх тэрилтэ быраабынан туһаныахтаахтар.

3.4. Туһааннаах территорияда баар Ч(М)ЫТ чилиэннэрин түмэр тэрилтэ быыбардаммыт органа кини иһигэр кириэр тэрилтэлэр бары быыбарданар органнынааһар үрдүкү турар.

3.5. Маннайгы сүһүөх тэрилтэ (мантан салгыны МСТ днэн ааттанар):

— структуралан үлэтин көрүүнэрин уонна ыы-маларын бэйэтэ быһаарар;

— мунуохтарын сөптөөбүнэн ааһар көмүгэр ыттар, хас мунуаһы ыттар бэйэтин көтүлэ;

— саага чилиэннэри ылар;

— чилиэннэрин учуоттуур;

— бэйэтин представителлэрин үөһэ органныга туруорар уонна озорон төттөрү ытырар быраастаах;

— тэрилтэ чилиэннэрин персональной боппууостарын көрөр, өскөтүн чилиэннэр программаны уонна устаабы кэлэр түбэлтэлэригэр кинилэр Ч(М)ЫТ көмүгүттэн таһаарар, мунуаһа кыттыбыт дьон ахсаанынан ички гыммыт үөһэ куоластааһына уураах ылылытынан аабыллар.

МСТ үрдүкү органа — уопсай мунуах, онно тэрилтэ учуокка турааччылартан агардарыттан итэбэлэ суохтара кэллэхтэринэ уопсай мунуах быһаарар быраастанар, уураах баһыар куолаһынан ытталлар.

МСТ тэрилтэ баран оройуоннааһы тэрилтэ регистрциллэнэр.

МСТ-ны ыһар туһунан быһаарыны ол тэрилтэ уопсай мунуаһа ыдынар. Өскөтүн МСТ дьиннээхтик үлэлэһтэ эбэтэр үлэтэ Ч(М)ЫТ сыалыгар-соругар дьүөрлөспөт буоллаһына, үрдүкү орган МСТ-ны тохтотор туһунан боппууоһу көрүөхтээх.

3.6. Бөһүөлэктэрдээһи, оройуоннардааһы, куораттардааһы тэрилтэлэр.

Көмүлэр үрдүкү салайар органнынан представителлэр үрдүкү сүбэлэрэ буолар. Онно хас биһир МСТ представителлэрэ быһаччы уонна тэг делегациянан кытталлар. Үрдүкү сүбэ сылга биһирэ буолар. Чилиэннэрин ахсаанын агарыттан итэбэлэ суоһа кыттыһыны ылааһына эрэ быһаарар кыахта-нар.

Уочарата суох үрдүкү сүбэ түмөүү председателин эбэтэр үрдүкү сүбэ чилиэннэрин үс гыммыттан биһир-дэрин быһаарыларынан ытырыллыан сөп.

Үрдүкү сүбэ аппарат структураларын быһаарар. Аппарат персональной састааба председатели этии киллэринтэрин биһиргэнэр.

Бөһүөлэктэрдээһи, оройуоннардааһы, куораттардааһы тэрилтэлэр бэйэлэрин представителлэрин талан оройуоннааһы комитетна делегациялары кытталлар, ону тэг кинилэри төттөрү ытырар быраастаахтар.

3.7. Ч(М)ЫТ үрдүкү органа — оройуоннааһы үрдүкү сүбэ.

Үс сылга биһиртэн ордуга суох ыттыллар. Ч(М)ЫТ чилиэннэрин агардарыттан итэбэлэ суохтара кэллэхтэ үлэтир быраастанар. Уураах ба-һыар куолаһынан ылыллар.

Ч(М)ЫТ оройуоннааһы үрдүкү сүбэтэ:

— түмсүүнү тэрийэр эбэтэр ыһар туһунан уураа-һы ыдынар;

— программаны уонна устаабы ыдынар, биһиргэ-тэр, уларытылары киллэрэр;

— Ч(М)ЫТ үлэтин хайысхатын уонна сүрүн боппууостарын дьүүллэр, быһаарар;

— райком чилиэннэрин быраастарын уонна эбэ-һиэстэрин быһаарар контуруоллуур комиссияны, Ч(М)ЫТ председателин, кини солбуйааччыларын талар, оройуоннааһы, бөһүөлэктэрдээһи уонна куораттардааһы тэрилтэлэртэн талыллыбыт райком чилиэннэрин боломуочуйаларын биһиргэтэр.

Ч(М)ЫТ райкомун састаабыгар контуруоллуур комиссия чилиэннэрэ талыллыбаттар.

3.8. Үрдүкү сүбэлэр ички ардыларыгар Ч(М)ЫТ үлэтин оройуоннааһы үрдүкү сүбэ басыыт болому-чуйатын иттиһин райком салайар. Ч(М)ЫТ райкома итин таһынан:

— райком бюротун тэрийэр, бюро пленумнар ички ардыларынааһы үлэтин тэрийэр;

— үрдүкү сүбэлэр ички ардыларыгар Ч(М)ЫТ председателин уонна кини солбуйааччытын талар;

— оройуоннааһы үрдүкү сүбэ ыттыллар бөд-бун уонна мнэстэтин быһаарар;

— аппарат штатын структуратын, райком бюдже-тын биһиргэтэр;

— социальнай суолталаах интэриэһэ олобуран түмсүүтү коммерческой структуралары, ассоциа-циялары уонна холбоһуостары регистрациллыр;

— Ч(М)ЫТ органнын быыбардааһын бэрээдэгин быһаарар.

3.9. Ч(М)ЫТ райкомун пленумнара бюро уураа-һынан түөрт ытга биһиртэн итэбэлэ суох ытырыл-лаллар. Маны таһынан райком чилиэннэрин, оройуоннардааһы, куораттардааһы, бөһүөлэктэрдээһи тэрилтэлэр быыбардыр органнын түөрт гыммыт-тан биһиртэн итэбэлэ суохтара модьуйар буол-лаһтарына ытырылаахтарын сөп.

IV. БААҢА-ДУОЛА

4.1. Ч(М)ЫТ бэйэтэ бааһаах-дуолаах уонна үтэах. Ол маннактартан турар:

— Ч(М)ЫТ чилиэннэрин усунуостарыттан;

— тэрилтэлэр, предриятселар уонна биһирдн-дэн дьон баа ортулэринэн харчынан көмөлөрүт-төн;

— государство субсидияларыттан;

— түмсүү коммерческой структураларын кил-лэринилэриттэн;

— сокуонунан көрүлүбүт атын үлэлэртэн.

4.2. Ч(М)ЫТ бас билиитин оройуоннааһы, бө-һүөлэктэрдээһи, куораттардааһы тэрилтэлэр кол-лективнайдык быһаараллар. Кинилэр ити бас би-литтэн сороһун туһунан быраастаахтар. Бэйэлэрин өлүүлэрин туһунан ылан тутталлар.

Өскөтүн тэрилтэ Ч(М)ЫТ-тан тахсар буоллаһы-на бас билиитин боппууоһун бэйэтин үрдүкү органнын быһаартарар.

Ч(М)ЫТ тэрилтэ ыһыллар түбэлтэтигэр кини бэйэтин быыбарданар органа эбэтэр райком бас билиитин киннээх биһирэрин быһаарар.

4.3. Ч(М)ЫТ средстволарын ороскуоттааһын программада ыһыллыбыт сыалы-соругу толорууга, хаһаайыстыбаннай, тэрээһин үлэлэргэ уонна ыһа-маттарга көмөлөһүүгэ туһанылаахтаах.

4.4. Ч(М)ЫТ бары органнын финансовай үлэ-лэрин балаһыанһа быһылытынан контуруоллуур комиссия компетенциятын уопсай мунуаһа сүк-тэриэххэ сөп.

4.5. Усунуос көмөһүн МСТ бэйэтэ олохтуур.

V. ЧИЛИЭННЭРЭ

5.1. Ч(М)ЫТ программатын, устаабын билинэр, чилиэнискэй усунуоһу толүүр, тэрилтэ сыалы-соругун олоххо киллэрэр туһугар үлэтир, Чурап-чы сирин төрөөбүт дойдутунан билинэр 14-тэриттэн 35-тэригэр дьэри саастаах ыччаттар, омуктарыттан, итэбэлэриттэн, ханнык партияда баалларыттан тутулуга суох, Ч(М)ЫТ көмүгүтүгэр кириэхтэрин сөп.

Ч(М)ЫТ чилиэннэрэ биһир образецтаах чили-энискэй билиэттээх уонна аначоктаах буолуохтаахтар.

Ч(М)ЫТ чилиэннэрин учуоттааһын бэрээдэгин райком-быһаарар.

5.2. Ч(М)ЫТ чилиэннэр ылы туһунан боппу-уос маннайгы сүһүөх тэрилтэлэргэ көрүллэр уонна быһаарыллар.

5.3. Ч(М)ЫТ чилиэннэрин быраастара:

— тэрилтэ ханнык бадарар сүһүөхэр быыбардыр уонна быыбарданар;

— Ч(М)ЫТ салайар органнын үлэлэрин крити-калыр, тэрилтэ информациялыр уонна мате-риальной средстволарын туһунан;

— Ч(М)ЫТ киннэн фракцияларга уонна бөлөх-төргө түмсүөхтэрин сөп, ол эрэһи итилар тэрилтэ программатын утарбат буоллаһтарына;

— салайар органныга ирдэбил онорор уонна мнэит ылар;

— атын политической партиялар уонна тэрилтэ-лэр үлэлэригэр кыттар, өскөтүн кинилэр үлэлэрэ-хамнастара тэрилтэ программатын уонна устаабын утарбат буоллаһына;

— бэйэтин быраабын уонна интэриэһин көмүскэ-тэргэ көмөлөһүлөрүгэр тэрилтэлэргэ, органныга уонна маассабай информация средстволарыгар көр-дөһүү киллэрэр;

— кини үлэтин-хамнаһын уонна быһылытын-май-гытын дьүүллэр мунуахтарга түс бэйэтинэн кыт-тар.

5.4. Ч(М)ЫТ чилиэнн эбээһинэстэрэ:

— тэрилтэ программатынан быһаарыллыбыт со-руктары толорууга кыттар, устаабы халбаһаабаһа тутуһар;

— усунуоһу толүүр уонна Ч(М)ЫТ маннайгы сүһүөх тэрилтэтигэр учуокка турар.

5.5. Ч(М)ЫТ көмүгүттэн тахсыы:

— Ч(М)ЫТ чилиэнн бэйэтин баа ортүнөн;

— сааһа туолбутунан, өскөтүн ити нэмгэ салайар органныга талыллан үлэтиг сылдыыбат, бөһүөлөмүт үлэтиг буолбатах буоллаһына эбэтэр тэрилтэ чилиэн быһылытынан сылдыр көмүн уһатар туһунан саһа-быһыанһа биһиргэтэһинэ.

